

LUNDS
UNIVERSITET

Sociologiska Institutionen

Hållbara Hökarängen- social hållbarhet, invånarnas relation till sitt centrum samt identitets och meningsskapande.

- En kvalitativ studie inom ramen för projektet "Hållbara Hökarängen"– ett projekt av Stockholmskem för att skapa ett socialt, ekologiskt och ekonomiskt hållbart Hökarängen centrum.

Kandidatuppsats i Sociologi, SOCK01, 15hp

Vårterminen 2017

Handledare: Birgitta Ericson

Författare: Maja Elfström, majaelstrom@gmail.com

Abstrakt

Författare: Maja Elfström

Titel: Hållbara Hökarängen - social hållbarhet, invånarnas relation till sitt centrum samt identitets och meningsskapande – En kvalitativ studie inom ramen för projektet "Hållbara Hökarängen" – ett projekt av Stockholms hem för att skapa ett socialt, ekologiskt och ekonomiskt hållbart Hökarängen".

Kandidatuppsats: SOCK01, 15 hp

Handledare: Birgitta Ericson

Sociologiska Institutionen, vårterminen 2017

Denna studie gjordes inom ramen för projektet "Hållbara Hökarängen", inom vilket Stockholms största hyresvärd, Stockholms hem strävar efter att skapa ett socialt, miljömässigt och ekonomiskt hållbart Hökarängen. Syftet är att få reda på besökarnas subjektiva upplevelser av centrumet, hur dessa relaterar till centrumet, önskan till förändring samt att få reda på vad social hållbarhet innebär för dessa. Detta gjorde jag genom ett etnografiskt kvalitativt tillvägagångssätt, huvudsakligen med deltagande observationer och intervjuer till mitt förfogande. Huvudområden i min undersökning är social hållbarhet, dess olika dimensioner och centrumutveckling relaterat till besökarnas relation till centrumet. Människornas menings och identitetsskapande relaterat till plats, socialt, kulturellt, ekonomiskt och symboliskt kapital och konsumtion är de mest centrala. De valda teorierna härstammar från både sociologi och samhällsplanering och är av bl.a. Bourdieu, Elisabeth Lilja, Bauman och belyser de centrala begrepp och områden i uppsatsen.

Hökarängen Centrum har en gång i tiden varit en förebild och det första i sitt slag med Sveriges första gågata men som nu istället står inför en oviss framtid där centrumet inte längre möter dagens krav på ett kommersiellt, ekonomiskt, ekologiskt och socialt hållbart centrum.

Centrumets utbud och decentralisering ger inte invånarna möjligheter till en enklare vardag och social samhörighet, vilket av invånarna ansågs vara viktiga faktorer för social hållbarhet. Invånarnas identitets- och meningsskapande relaterat till centrumet påverkas negativt då centrumet inte erbjuder en tillräckligt stimulerande och trygg miljö både visuellt och i form av möjligheter för behållning och förstärkning av ens sociala och kulturella kapital. Det saknas betydande platsbundna konsumtionsmöjligheter och möjligheter till anskaffning av betydande identitetsförstärkande prylar. Mest av allt efterfrågas ett konditori. Det efterfrågas fler positiva mötesplatser i form av bl.a. restauranger och en generell modernisering av centrumet med gladare färggranna dekorationer samt bättre skyltning som skulle underlätta orienteringen och signalera vad som erbjuds, särskilt på gågatan som geografiskt sett ligger utanför de flestas färdvägar.

Nyckelord: Social hållbarhet, centrumutveckling, identitets- och meningsskapande, Hållbara Hökarängen, socialt kapital, kulturellt kapital, konsumtion.

Författare: Maja Elfström

Innehållsförteckning

Kapitel	Sida
Abstrakt	2
Innehållsförteckning	3
1) Problemformulering	5
2) Disposition	5
3) Bakgrund. Om Hökarängen	4
4) Avgränsning	6
5) Frågeställning	6
6) Tidigare forskning och begreppsförklaring	7
6.1) Vad är social hållbarhet? Begreppsutvecklingen samt andra relevanta begrepp	7
7) Teori	11
7.1) Menings och identitetsskapande relaterat till plats, orientering	11
7.2) Konsumtion	12
8) Metod	15
8.1) Intervjuer och deltagande observationer, boendedialog, litteraturstudie	15
8.2) Urvalet	17
8.3) Målgruppen	17
9) Resultatredovisning och Analys	17
9.1) Mötet med centrumet	18
9.2) Hur nöjda är besökarna med centrumet och uppfyller denna deras behov?	18
9.3) Användandet av centrumets utbud. Vad önskas av Hökarängen centrum?	19
9.3.1) Användandet av centrumets utbud	19
9.3.2) Vad önskas i Hökarängen centrum?	19
9.3.3) Ett konditori och fler restauranger med uteserveringar önskas	19
9.4) Vad innebär social hållbarhet för besökarna?	20
9.5) Plats-menings och identitetsskapande i relation till centrumet	22
9.6.1) Besökarnas orientering i centrumet, platsens utformning, rörlighet och dess betydelse för människornas menings och identitetsskapande.	24
9.6.2) Förslag till förändring	25
9.7.) Konsumtion. Den konsumerande individen, självförverkligande, identitet.	26
9.8. Bourdieu och de fyra kapitalen	28
9.9) Sociala insatser i centrumet, social blandning och sammanhållning, delaktighet	30

och inflytande, trygghet, segregation.

9.10) Demografiska förändringar, segregation (åldrande, migration och rörlighet)	32
10) Egna reflektioner	32
11) Sammanfattning	33
12) Källförteckning	36
Bilagor	38

1. Problemformulering

Jag har länge varit intresserad i frågor kring mänskliga byggda världar, boendemiljöer, hur samhällsplanerarna tänker när de skapar platser för människor att leva på och umgås, hur människor relaterar till dessa platser och hur platsers funktion förändras genom tiden. Ofta förbises dock många viktiga faktorer för att gynna människornas trivsamtet på lång sikt och därmed blir vissa platser mindre hållbara på lång sikt. I fallet Hökarängen verkar det vara rätt tänkt från början där Hökarängen länge varit en förebild för samhällsplanerarna, men något gick snett på vägen och centrumet fyller inte längre sitt syfte. I min studie undersöker jag hur det kommer sig att centrumet inte längre är socialt hållbart. Vad önskas av invånarna för att centrumet åter igen ska vara socialt hållbart och vad är egentligen social hållbarhet? Definitioner på social hållbarhet finns lika många som forskning, där begreppet är så pass brett att det är svårt att hitta en gemensam konsensus. Vad innebär då social hållbarhet för invånarna?

2. Disposition

Jag börjar med att beskriva *bakgrunden om Hökarängen* varefter *Avgränsning* och *Problemformulering* följer. Därefter presenterar jag *Tidigare forskning* där jag till största delen förklarar hur forskare ser på social hållbarhet, begreppets ursprung samt annan forskning relaterat till de olika dimensioner av social hållbarhet. Då begreppet social hållbarhet är så brett och dess dimensioner är många fick det mest väsentliga utrymme. I *Teoridelen* beskriver jag de valda teorierna och teoriinriktningar som är till stöd för att bättre förstå besökarnas relation till centrumet, de medvetna och omedvetna processerna samt ger en insyn på olika forskarnas perspektiv i frågan social hållbarhet och annat av värde relaterat till plats. *Metod* delen följer därefter där jag beskriver de valda metoderna. I delen *Resultat och Analys* redovisas resultaten av min empiriska forskning på fältet utifrån frågeställningen jag presenterat i tidigare avsnitt. Här knyter jag ihop och analyserar de empiriska resultaten med hjälp av teorier från tidigare forskning. Jag avslutar med *Egna reflektioner* *Källförteckningen* och *Bilagor*.

3. Bakgrund Hökarängen

Stadsdelen Hökarängen bildades 1926 (Stockholmshem, 2011). Området bebyggdes med bostäder i huvudsak 1945–54. År 1947 bodde här 45 personer, år 1950 hade antalet ökat till hela 10 833, år 2008 fanns det 8265 invånare (USK 2009). Till år 2015 steg antalet invånare drastiskt och uppgick till 9409 och fortsätter att öka. Hökarängens centrum invigdes 1952 (Stockholmshem, 2011) och är således över 60 år gammalt och var det första förortscentrumet i Sverige som byggdes kring ett gångstråk utan biltrafik. Hökarängen är uppbyggt enligt grannplaneringens normer, där samhällsplanerarna tog i åtanke vikten av ett socialt och ekonomiskt hållbart centrum och därmed

var denna länge en förebild för hur ett centrum skulle byggas. Avståndet mellan stadsdelen och tullarna är ungefär fem kilometer. Stadsdelen domineras mest av hyreshusområden, men det finns även flera småhus, och radhusområden. På 50-talet drabbades vissa delar av Hökarängsområdet av sociala problem (som gängbildning och kriminalitet), vilket gav hela Hökarängen ett dåligt rykte. Mot slutet av 1950-talet satt det dåliga ryktet kvar och beslutsfattare övervägde t. o. m. att byta namn på gatorna. Idag är större delar av Hökarängen lugna områden. En del rykten från forna tiden finns kvar, men Hökarängen har börjat framträda i ett bättre ljus jämfört med de mer socialt utsatta områdena i Stockholm och i och med debatter om ”miljonbyggen”. Är Hökarängens centrum dock på väg att bli ett 50-talsmuseum eller går det att få en fungerande handel? Sedan posten, banken och vårdcentralen lämnat gågatan i Hökarängen har centrumet inte återhämtat sig. Många butiker har kommit och gått. Hökarängen är ett område som har en stark konstnärlig prägel, är berömd för sin konstsatsning i Tobaksområdet och det finns mycket annan konstnärlig verksamhet som konsthall, ateljéer, ateljélägenheter och ett flertal boende som är verksamma inom konst och musik. Stockholmsstadsstyrelsen har med projektet ”Hållbara Hökarängen” tagit ett stort initiativ för att på bästa möjliga sätt rädda centrumet. Förhoppningen är att detta på sikt kan bidra till att Hökarängen blir mera attraktivt ur en ekonomisk, social och ekologisk synvinkel så att en positiv spiral kan uppnås.

4. Avgränsning

Denna studie bygger på empirisk material genererat genom deltagande observationer och intervjuer med 19 respondenter som var besökare i Hökarängen centrum, en närförort till Stockholm.

Målgruppen för min undersökning var unga i åldrarna 25–35 som representerar ett generationsskifte där många unga flyttar in i området.

I denna uppsats ämnar jag inbegripa ekonomisk eller ekologisk/miljömässig hållbarhet endast i mindre utsträckning. Detta för att avgränsa arbetet till social hållbarhet och fokusera på detta begrepp och dess dimensioner. Dock presenteras alla hållbarhetsaspekterna i korthet.

5. Frågeställning

Hur relaterar besökarna till Hökarängen centrum och dess utbud, vilka funktioner fyller denna?

Vad innebär social hållbarhet för besökarna och är centrumet enligt invånarna socialt hållbar?

Hur trivs invånarna i centrumet och vilka förändringar anser dessa bör genomföras för att göra centrumet mera socialt hållbar?

6. Tidigare forskning och begreppsförklaring

Mitt forskningsfält befinner sig i ett tvärvetenskapligt landskap med många synsätt inom Sverige och influenser från utlandet och har genomförts inom olika ämnesområden som stadsplanering, sociologi, nationalekonomi, arkitektur, historia, ekologi, ekonomi och berör frågor kring bl.a. stadsplanering, arkitektur, plats som identitets- och meningsskapande, centrumfrågor, konsumtion, politik, centrumplanering. Nedan nämnda forskningen har varit vägvisande och till stöd i min studie och beskriver olika dimensioner av social hållbarhet samt annat viktigt för det offentliga rummet och människornas relation till plats. Jag börjar med att förklara hur olika forskare ser på social hållbarhet samt i korthet andra relevanta begrepp genom att presentera olika studier. I teoridelen kommer jag mera ingående presentera relevanta teorierna och vidare förklara relevanta begrepp.

6.1. Vad är social hållbarhet? Begreppsuppkomsten och hur olika forskare ser på fenomenet samt andra relevanta begrepp.

Första gången begreppet såg dagens ljus var i Världskommissionens rapport *Brundtlandrapporten* (WCED, 1988). Rapporten redogjorde för sambandet mellan ekonomisk utveckling och miljöförstöring och enade världens miljörelser genom att etablera Lester Browns begrepp hållbar utveckling globalt. I rapporten definieras social hållbarhet följande;

"[...] utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina." (18 WCED (1988) s. 57)

Begreppets ursprung har sina rötter i miljörelsen, och i början hänvisades till ekologisk hållbarhet - planetens hållbarhet, den biologiska mångfalden och naturresurser. I den här kontexten uppmärksammas de miljöskador som förorsakats av vissa former av mänsklig aktivitet. Rapporten uppmärksammade att det är viktigt att samtliga tre hållbarhets dimensioner: ekonomiska, ekologiska och sociala ges lika vikt. Detta är dock svårare gjort än sagt (Colantonio, 2009) då ansträngningar har gjorts för att få de två andra aspekter i balans igen, men dessa ansträngningar har ännu inte varit framgångsrika. Social hållbarhet är ett växande koncept, även om minst studerade och dess dimension förbises ofta. Sedan dess har begreppet använts globalt i talrika debatter av både politisk, ekonomisk, sociologisk, urban och social karaktär där dessa har gemensamt att hållbarhet används som en modern paraply för att täcka många olika processer och begrepp till den graden att det blir svårt att avgränsa, då många begrepp flyter samman och hamnar under begreppet hållbarhet. Begreppet (Andi Widok, 2009) har ett brett spektra och en given konsensus och allmängiltig definition finns ännu inte. Även etiska principer, överväganden spelar in i fastställandet av definierade kvoter av social hållbarhet och de skiljer sig åt mellan olika länder, kulturer, även från

en person till en annan. Därmed kan och har olika institutioner samt forskare möjlighet att själva tolka begreppet utifrån sina egna värderingar och behov. Detta skapar utrymme för begreppet att utvecklas efter behov. Samtidigt skapas också utrymme för att misstolka begreppet och dess funktion, vilket kan tänkas undergräva social hållbarhet som en del i att nå hållbar utveckling.

I dagsläget urskiljs **tre sorters hållbarhet: ekonomisk, ekologisk och social** hållbarhet som jag kommer fördjupa mig i i denna studie. Dessa är i praktiken sammanlänkande och därmed påverkar varandra. Dessa är enligt Stockholmshem och projektledaren Fredriksson (intervju 2011):

-Ekologisk hållbarhet som handlar om långsiktigt bevarande av vattnets, jordens och ekosystemets produktionsförmåga samt om påverkan på naturen och människans hälsa.

-Ekonomisk hållbarhet handlar om långsiktig hushållning med mänskliga och materiella resurser.

-Social hållbarhet handlar om att bygga ett långsiktigt stabilt och dynamiskt samhälle där grundläggande mänskliga behov uppfylls, till stor del om välbefinnande, rättvisa, makt, rättigheter och individens behov. Den handlar om hur individer, grupper och samhällen lever med varandra och bestämde sig för att uppnå målen för utvecklingsmodeller som de har valt själva, även med hänsyn till de fysiska gränserna för sina platser och planeten jorden som helhet. Social hållbarhet stjäls på den operativa nivån, från åtgärder inom tematiska nyckelområden, hållbarhetsdimensionerna och omfattar den sociala sfären av individer och samhällen, som sträcker sig från byggnaden och färdigheter, kapacitetsutveckling för miljö- och bostadsrelaterade orättvisor till andra samhälleliga fenomen. De traditionella sociala politikområden och principer, såsom rättvisa och hälsa blandas i diskursen med nya frågor om deltagande, behov, socialt kapital, ekonomi, miljö, och på senare tid, med begreppen lycka, välbefinnande, livskvalité och meningsskapande.

När samhällsplanerare inom Stockholmshem analyserade social hållbarhet i relation till stadsförnyelse urskildes enligt Henriksson *10 sociala hållbarhetsdimensionerna, nyckelområden* som är av grundläggande betydelse för att bedöma de potentiella direkta och indirekta effekterna av förnyelse i olika projekt:

- 1) lokalsamhällen och stadsdelar; 2) utbildning och kompetens; 3) sysselsättning, hälsa och säkerhet; 4) demografiska förändringar (åldrande, migration och rörlighet); 5) bostäder och miljöhälsa; 6) identitet, känsla av plats och kultur; 7) delaktighet, inflytande och tillgång; 8) socialt kapital; 9) social blandning och sammanhållning; 10) välbefinnande, lycka och livskvalitet.

Flera olika kvantitativa Indikatorsystem (KTH, 2016) har utvecklats för att mäta bland annat välstånd och utveckling, som kan approximera hållbarhet som t.ex.: *Globala mål för hållbar utveckling, Human Development Index och Happy Planet Index*. En nackdel med att använda mål

och indikatorer för att definiera hållbarhet är dock att dessa endast berättar om de aspekter som inkluderats och som kan kvantifieras och det som exkluderats nämns sällan och blir därmed osynliggjort. Detta leder även till ett annat problem i och med att sociala faktorer delvis bygger på etiska värderingar och för att kvantifiera och eller kvalificera dem innebär nya problem. Viktig information kan dock gå förlorat oavsett, vilken metod forskaren väljer (se. Metod).

Några av forskare som gav mig en inblick i hur jag skulle kunna analysera social hållbarhet, vad social hållbarhet är samt annat i vikt är bl.a. Yifachel, Hedgcock, Borén och Koch och Lilja.

Yifachel och Hedgcock (1993) anser att hushållet borde vara utgångspunkten för analysen av social hållbarhet och inte begrepp som bostadsmarknad, arbetsmarknad eller transportsystem och beskriver social hållbarhet utifrån frånvaro eller närvaro av sociala konflikter under en längre period, där dess frånvaro signerar en bra plats för social interaktion, kommunikation och kulturell utveckling. Yifachel och Hedgcock i likhet med Borén och Koch (2009) anser att en socialt hållbar stad är markerad av vitalitet, solidaritet, engagemang, en samhörighetskänsla och platstillhörighet bland invånarna. En sådan plats karakteriseras av frånvaro av våld, konflikter grupper emellan, segregation eller politisk instabilitet. Den handlar om en långsiktig överlevnad av en plats, en stad (Yifachel och Hedgcock 1993;140).

Även sociologen och samhällsplaneraren Elisabeth Lilja belyser vikten av samhörighet bland invånare där hon i sin forskning studerar bl.a. segregation och grannskapseffekter. Lilja fokuserar sig däremot mera på invånarnas användningsbehov av en plats, bebyggelsens betydelse för människan samt andra frågor av betydelse för social hållbarhet där människornas *menings- och identitetsskapande* i relation till plats har en betydande roll. Hon konstaterar att ett *socialt hållbart* samhälle har en positiv inverkan på människornas menings- och identitetsskapande (se Teori).

Grannskapseffekter är enligt Lilja (2009-2010) en av flera påverkande aspekter av ett socialt fungerade område. Hennes forskning utgår från antagandet om att en geografisk koncentration av fattigdom har negativa effekter på människors *livschanser* och möjligheter till utbildning, arbete och politisk aktivitet och i sin tur resulterar i försämrad hälsa bland befolkningen.

Grannskapseffekter antas enligt Lilja även kunna vara positiva då ett område med många resursstarka välutbildade höginkomsttagare kan ge mer gynnsamma förutsättningar för individens *livschanser*. Nackdelen med denna forskning är att grannskapseffekten kan likställas geografisk variation i och med att statistiska data ofta fokuserar på ett segregerat område och förbiser de mindre delarna i ett område, vilket även Musterd och Ostendorf (1998;195) har påpekat i sina studier. Nyare forskning har ett mera reflexivt, dynamiskt perspektiv på människan och dennes omgivning. Lilja har mest studerat de mest utsatta invandrartäta förortererna i Stockholm, vilket Hökarängen inte är. Trots detta kan hennes teorier tillämpas i Hökarängen för att bättre förstå hur

olika samhälleliga processer fungerar. Enligt Lilja är synen på förorten en social konstruktion av värderingar, intryck, handlingar och erfarenheter som uttrycks i segregationsdiskussionen (Lilja, 1999, 2010;13). *Segregation* blir här aktuell i och med att denna är en del av begreppen för att definiera ett socialt hållbart samhälle. Under 1980-talet till mitten av 1990-talet handlade forskningen om socialt hållbara miljöer främst om misär där segregation var ett aktuellt ämne. Välfärdsforskningen var intresserad av att undersöka fattigdom och social segregation. Fram till början av 2000-talet fanns en del svensk forskning om den byggda miljöns betydelse och särskilt moderna förorter och dess livsmiljö. Denna fokuserade på segregationens mekanismer där frågor om det offentliga rummets betydelse för identitet, social förankring och olika livsstilar för att kunna utvecklas belystes. Exempel på liknande forskning är Lieberg (1992) Ristilammi (1994), Mörck (1997), Gunnemark (1998), Lilja (1999) och Andersson B. (2002).

Anna Fredriksson (2011) studie är av betydelse för min undersökning i och med att besökarna i Hökarängen centrum påpekade kulturella aspekter som viktiga för deras upplevelse av centrumet, Social-, kulturellt kapital och positiva upplevelser av en plats blir här relevanta. Fredriksson belyser i sin magisteruppsats kulturens förmåga att bidra till god hälsa. Genom att påvisa att kulturen i sig kan ha en hälsofrämjande effekt motiveras satsningen på ett konstkluster ur en hälsoaspekt. Såväl förväntad stadstillväxt som stadsdelens sociala utsatthet undersöks. Denna uppsats gav mig ytterligare en överblick över hur människor i Hökarängen upplevde sin närmiljö och deras behov av hållbar omgivning.

Thomas Borén och Daniel Koch's (2009) studie gav mig en överblick över både forskning och praktik när det gäller att upprätthålla och vidareutveckla livskraften i efterkrigstidens förortscentra i Sverige och internationellt samt att genomföra empiriska pilotstudier som berör relationen mellan ekonomisk verksamhet i dessa centra och social hållbarhet i form av identitet, socialt kapital och annat av värde för den lokala offentligheten. Enligt Boren och Koch stärks platsen som identitet av de funktioner som finns i området och som utgör dess platsnytta. Dessa funktioner är ett annat kitt som håller ihop platsen som identitet genom att de möjliggör ett användande och levande av miljön som kommer att utgöra platsens rutiner och rytm (Boren, Koch, 2009:8–10).

Regionplanerings- och trafikkontorets rapport (2008) är relevant i och med att den fokuserar på människor och konsumtion i relation till platsen där den belyser att konsumtion har blivit en identitets- och meningsskapande faktor då vi allt oftare identifierar oss med de varor vi köper och möjligheten till dess anskaffning. Ett av målen i den regionala utvecklingsplanen för

Stockholmsregionen är enligt rapporten att avlasta den centrala stadskärnan genom att utveckla regionala stadskärnor. Hökarängen centrum är ett av områden i denna satsning då centrumet ger möjligheter till konsumtion som identitets och meningsskapande faktor. Forskarna påpekar att det är svårt att dra en tydlig gräns mellan vad som är ekonomiska frågor och vad som är kulturella och sociala frågor eftersom kulturella och sociala faktorer påverkar platsens ekonomiska utveckling samtidigt som ekonomiska faktorer till viss del formar platsens karaktär och attraktionskraft.

7.0 Teori

Teoretikerna jag valt är Lilja, Bourdieu och Bauman. Jag har valt dessa i och med att deras teorier är lämpade att analysera olika aspekter, viktiga för social hållbarhet relaterat till ett centrum så som konsumtion, kapital, människornas välbefinnande och menings och identitetsskapande relaterat till plats. I och med att ämnet social hållbarhet är så brett och teorierna därmed många har jag begränsat mig till det som är mest relevant för mitt arbete.

7.1 Menings och identitetsskapande relaterat till plats, orientering

Med hjälp av sociologens och samhällsplanerarens **Elisabeth Liljas** (1999) teorier har jag bl. a. analyserat hur människorna i Hökarängen skapar mening och en identitet i relation till centrumet och om centrumet är socialt hållbart för dessa. Teorierna tar upp omgivningen som ett medel för människor i sitt meningsskapande. Enligt Lilja fungerar omgivningen för människor som ett medel för meningsskapande i och med att vi tillägnar oss den fysiska omgivningen och tillskriver oss vissa värden. Vi tar därmed miljön i besiktning känslomässigt. Det finns en relation mellan en ”osynlig arkitektur” som vi alla byggt upp inom oss och den yttre verkligheten, vilket avgör om vi känner lust eller olust inför arkitekturen och rummen i vår omgivning. Det finns enligt Elisabeth Lilja en dynamik mellan människa och dess omgivning, vilken går ut på att se, att göra sig synlig och att bli sedd. Det finns en emotionell samt kroppslig relation människor och platser emellan. Genom vårt handlande i relation med omgivningen söker vi att skapa mening och sammanhang för oss själva och vår egen situation i vardagen och i samhället. Ett centrum kan i den bemärkelsen fungera identitetsskapande där identiteten byggs upp i ett samspel mellan bebyggelse och de verksamheter, händelser och människor som är knutna till platsen och växer fram i vardagens handlande och skeenden, men är samtidigt en slags mental karta där nutid, framtid och historia binds samman.

Den meningsskapande processen har flera dimensioner, en **värdedimension**, en **rumsdimension** och en **tidsdimension**. Dessa dimensioner är sammanvävda och påverkar varandra. *Meningsskapandet* handlar om att skapa förståelse om oss själva och den miljö vi lever i

som vi tilldelar värden. Dessa föreställningar kan bygga under självkänslan och förhöja den, alternativt hota den. *Rumsdimensionen* är väsentlig i den meningsskapande processen i och med att bebyggelsen och platsen kan hjälpa till i denna process genom att sätta människor i förbindelse med historien och framtiden. *Rummet* kan också hjälpa till genom att ge förutsättningar för möten med andra människor på offentliga platser gator, torg osv. Den fysiska omgivningen har således en social mening, som rör djupare strukturer i människors liv. Omgivningen kan ha både etisk och existentiell betydelse beroende på de värden, som människor tillskriver den, men det handlar också om omgivningens syn på platsen. Det är både den egna självupplevelsen av miljön och de utomståendes uppfattning som skapar en invånares känslor (vilket även är en viktig punkt inom segregationsforskningen) i kombination med människornas strävan efter en känsla av stolthet över sitt område (vilket även S. Lash & J. Friedman (1992), även A. Giddens (1991) bevisar). Lilja talar även om en ytterligare dimension, en *etisk dimension* som är länkat med *värdedimensionen* (som även Dickens P. (1990) har talat om). Hon påpekar att individen inte endast är en varelse av kött och blod utan en person, som kan tillmätas vissa värden. På samma sätt kan omgivningen bygga under individens värdighet eller försvåra detta. Staden, bostaden och grannskapet kan bidra till att ge föreställningar om skötsamhet och respektabilitet. Den fysiska omgivningen kan på detta sätt vara lika viktig som individens eget handlande.

Arkitektoniskt (Lilja, 1999) är platsens topografi viktig, särskilt topografiska skillnader mellan höjder, dalar, slättland, vatten, ljus och mörker. När det gäller bebyggelsens utformning och vad som skapar rumskänsla handlar det om utformning av gångvägar, gårdar och andra platser, möjligheterna att gå runt osv. Enligt Lilja är det viktigt att de ansvariga vid planering av en stadsdel tänker på invånarnas användningsbehov och belyser att om man förbiser bebyggelsens betydelse för människan så kan det få sina konsekvenser i försvagat meningsskapande bland invånarna.

7.2 Konsumtion

Den franske sociologen, kulturanthropologen **Bourdieu** (1992, 2001) har tagit intryck av flera av klassikerna, av bl.a. strukturalismens Lévi-Strauss och Marcel Mauss, poststrukturalismens Michel Foucault och av fenomenologin. Precis som många andra sociologer har Bourdieu sålunda skapat någonting nytt och eget, som inte direkt och klart kan placeras inom någon bestämd teoritradition.

Bourdieu (Bourdieu, 1992, 2001–04) urskiljer **fyra kapitalformer: ekonomiska, kulturella, sociala och symboliska**. Möjlighet till behållning eller anskaffning av betydande kapital har att göra med invånarnas närmiljö och vad denna erbjuder. Bourdieu anser att ju mer en individ innehar av kapitalen desto bättre är denna utrustad för att lyckas väl i ett samhälle och få *livschanser* med möjlighet till att klassvandra och därmed få en bättre ställning i samhället.

Det ekonomiska kapitalet har att göra med pengar och andra ekonomiska tillgångar. Ett

köpcentrum som Hökarängen centrum kan erbjuda möjligheter till användning av ekonomiska kapital i självförverkligande syften genom konsumtion. Konsumenter köper dylika produkter som ett identitetspaket där klädsel, kroppsspråk och sätt att uttrycka sig ingår och används för att framställa sig själv gentemot andra där olika föremål representerar olika livsstilar samt fungerar överbryggande och därför kan vara en indikator för att en person hör till en viss grupp. Individer söker sig en status, identitet och självkänsla i materiella ting och för att hänga med måste individen ständigt följa ett visst mode, köpa de rätta prylarna. Därmed krävs det ofta ekonomiskt kapital för att kunna tillskansa sig mer av de andra formerna av kapital. Personer som har pengar till att äta på restauranger i ett centrum, dricka kaffe latte på caféer har möjligtvis större möjligheter att etablera viktig socialt kapital med sociala kontakter än personer som inte har råd att vistas ute lika mycket, att äta ute med sällskap. *Det sociala kapitalet* inbegriper förmågan till sociala kontakter och är summan av resurser, verkliga eller virtuella, som tillfaller en person eller en grupp som besitter ett hållbart nätverk av mer eller mindre institutionaliserade relationer av ömsesidigt bekantskap och erkännande. Socialt kapital kan, till skillnad från de andra kapitalarterna inte lagras i materiella tillgångar och institutioner, utan återfinns endast genom banden mellan individer i en grupp. Ingår man dock i en grupp kan man i regel få användning av hela gruppens sociala kapital och när kontaktens kontakter är tillgängliga. En vidd nätverk av sociala kontakter kan därmed gynna ekonomiskt kapital eftersom det ofta är genom kontakter personer får jobb och möjlighet att tjäna pengar, ekonomiskt kapital. Ett centrum kan vara viktig i den bemärkelsen att det kan ge en gemensam mötesplats för sociala kontakter och därmed gynna socialt kapital, likaså ekonomisk och kulturellt kapital. *Det kulturella kapitalet* kan finnas i olika tillstånd: förkroppsligat tillstånd (habitus), objektiverat tillstånd (innehav av materiella föremål) samt institutionaliserade tillstånd (titlar, utmärkelser, examina). Kapitalet handlar i den här kontexten om tillgångar som människor får genom bl. a behärskande av kulturen genom t.ex. kulturella möten i ett centrum via t.ex. utställningar och konserter, restaurangbesök. Bourdieu talar ofta om de tillgångar och förmågor en individ har att delta i de högre kulturella kretsarna. Dessa kan bestå av kunskaper, erfarenheter, sätt att prata, tänka och uppfatta saker som personer i ett visst område kan ha gemensamt. Innehavet av positioner som innefattar en social betydelse motiverar och styrker innehavet av nya positioner med social betydelse, som i sin tur är en yttring av betydelsen hos alla dem som innehar dessa positioner. *Det symboliska kapitalet* är inte ett kapital i sig utan ett tillstånd hos de övriga kapitalformerna. Ett kapital blir symboliskt när dess värde erkänns av andra agenter inom samma fält. Symboliskt kapital eller symboliska markörer används för att beskriva vad olika grupper står för men också vad de inte står för. Genom kläder, stil, språk, intressen med mera vill man visa sin tillhörighet. Det kan också beskrivas som resultatet av sociala erfarenheter, kollektiva minnen i ett centrum, sättet att röra sig på och sättet att tänka. Symboliskt kapital är en värdefull resurs i ett visst socialt

sammanhang. En nackdel med Bourdieus teori är dock att dessa är svåra att mäta och operationalisera; det kan vara svårt att mäta t.ex. en individs kulturella kapital i och med att denna är immateriell. Kapitalformerna övervägs i uppsatsen i relation till individernas konsumtion i centrumet, nyttjandet av utbudet av restauranger, affärer och sociala, kulturella möten i centrumet för att avgöra om Hökarängen centrum är socialt hållbar. Teorierna är relevanta här i och med ett socialt hållbart centrum bör ge möjligheter till anskaffning av betydande kapital.

Även **Bauman** (2006) har forskat om konsumtion relaterat till människornas identitetsskapande och anser att arbetsetiken har ersatts av konsumtionsestetiken där människor i dagens konsumtionssamhällen är tvungna att konstruera sig själva, det vill säga att skapa sina egna *sociala identiteter*. Detta delvis genom att konsumera. Bauman utmanar i sin forskning förutsättningarna som många tidigare sociologer och filosofer håller om värdet, möjligheterna och farorna med övergången till modernitet. Bauman menar att man snarare bör tala om en människas identiteter snarare än en identitet, då de ständigt byts ut och förnyas. Dessa livsprojekt byggs i konsumtionssamhället genom konsumtion och inte längre genom människors yrkesval eller färdigheter. Utvecklingen har gått från att se arbetet som moraliskt riktigt, ett sätt att täcka grundbehoven till ett sätt att tjäna pengar, för att kunna köpa mera och mera. I konsumtionssamhället eftersträvar inte människor en fast identitet, utan hyllar istället det flyktiga och föränderliga. De vill hålla alla möjligheter öppna, lever mera för stunden där ingenting är för evigt, vilket också gäller konsumtionsvalen i och med att konsumtionsmarknaden är förgänglig då den bygger på att varorna inte ska bestå för evigt utan snabbt förbrukas. Identiteter precis som konsumtionsvaror införskaffas och innehåses för att lika snabbt bytas ut, vilket ger konsumenten möjlighet att snart konsumera igen. Att konsumera uppfattas som en rättighet, något att njuta av, snarare än något betungande. Konsumenternas begär måste ständigt hållas vid liv genom att förföras av marknadens nya produkter med löften om dess fantastiska egenskaper som det inte längre går att vara utan. Konsumenterna som blir allt yngre strävar efter en överdriven konsumtion, överkonsumtion där de rika blir föremål för allmän dyrkan. Bauman anser att marknaden valt ut människor som konsumenter och lärt upp dem vilket tagit ifrån dem möjligheten att bortse och negligera alla lockelser. Han menar dock att konsumenterna på ett sätt ändå har övertaget då de har makten att välja och välja bort varor. Människorna kan dock inte välja bort det faktum att de måste välja något och skapandet av självidentiteten. En social position i samhället och det som anses vara ett meningsfullt liv kräver dagliga besök på marknadsplatsen.

Med hjälp av de valda teorierna har jag analyserat hur besökarna i centrumet relaterar till platsen, använder sig av centrumets utbud och konsumerar. Dessutom analyserat hur människorna i

Hökarängen skapar mening och en identitet i relation till centrumet, vilka faktorer som spelar in, om platsen är socialt hållbart för dessa samt önskan till förbättring för att göra centrumet mera socialt hållbart. Kapitalformerna övervägs i uppsatsen i relation till individernas konsumtion i centrumet och nyttjandet av utbudet som restauranger och affärer.

8. Metod

Centralt för studien står intervjuer, deltagande observationer, tidigare forskning och teorier genererade ur min litteraturstudie. Dessa bidrar till en syntetiserad, komplex och vävd bild samt slutligen en förståelse av Hökarängen centrumets kontext och samtidigt inom det valda forskningsområdet.

8.1 Intervjuer, deltagande observationer, boendedialog, litteraturstudie.

Denna undersökning bygger på en kvalitativ metod och har till sitt förfogande intervjumetoden och den etnografiska metoden. Det förekommer dock enstaka beräkningar av hur besökarna använder sig av centrumet samt önskan till förbättringar. Dessa uppgifter som jag sedan sammanfattade kom fram under samtalen. Detta för att få en klarare bild av situationen. Fördelen med en kvalitativ studie är att den ej är statisk och mekanisk som vissa kvantitativa undersökningar med formulär kan vara utan forskaren kan vara mera flexibel i sitt tillvägagångssätt. En annan fördel med den kvalitativa metoden är att samtalsintervjuer kan ge en mer detaljerad insikt om respondenternas tankar (Bryman, 2009;249-254). Denna metod ger även intervjuaren möjlighet få sin frågeställning belyst på ett djupare plan där intervjuaren även kan registrera situationsbundna faktorer, gester och kroppsspråk (Trost, 1997). Min studie kan räknas som en boendedialog (Borén; Coch, 2009) genom vilken samhällsplanerare på uppdrag av Stockholms stads kommun får möjlighet att bekanta sig med invånarnas åsikter och utefter dessa bilda sig en uppfattning inför en förändring. Denna uppsats har en deskriptiv ansats då jag beskriver hur besökarna upplever och förhåller sig till sitt centrum (Rosengren; Arvidsson, 2002).

Jag började med etnografiska deltagande observationer (Aspers, 2007; Crang, Cook, 2007; Bryman, 2001;277) för att sedan gå över till intervjuerna. Jag tillbringade fyra heldagar och tre halvdagar, olika veckodagar och vid olika tidpunkter på dagen och på kvällen med promenader runt i centrumet för att känna av stämningen, varvid jag studerade och betraktade vilka vägar människor tar, hur besökarna använder sig av platsen och dess utbud, vilka verksamheter det finns och hur dessa används. Jag beblandade mig med befolkningen genom att t. ex. fika på cafeteria och vid ett flertal tillfällen besöka sushi-stället "Mamma Sushi" och "Pizzeria Pinocchio", där jag även samtalade med ägare och gäster. Jag har därmed haft både en dold och en öppen forskarroll (Bryman, 2001;278). Detta för att få rätt känsla av Hökarängen och för att bli en del av stadsdelen,

vilket enligt Sarah Pink (Pink, 2008) är det korrekta sättet för en etnolog att lära känna platsen och människor. Jag använde mig av tematisk semistrukturerade kvalitativa intervjuer med huvudfrågor och visa förutbestämda följdfrågor för att inte påverka informanternas svar för mycket samt för att få med den information jag behövde (Aspers 2007: 138–143; Bryman, 2001; 300). Jag ville att deltagarna skulle tala fritt, uttrycka det de kände och tänkte på, vad de ansåg var relevant och viktigt, utan att jag styrde dem för mycket. Tanken var att få ett bra spektrum av information om deras relation och synpunkter om centrumet samt deras upplevelser. Att få fritänkande, utförliga, detaljerade svar var här viktigare än kvantitet. Jag fann en kvalitativ studie som mera lämplig eftersom en kvantitativ studie hade varit för ensidig och för statistiskt då denna metod bygger på användning av frågeformulär och i större utsträckning på statistisk tolkning av resultat som inte skulle tillåta mig den mångsidighet och djup som jag var ute efter (Bryman, 2009; 77). Nackdelen med den kvalitativa metoden är att det finns risk för att forskaren påverkar resultat av undersökningen genom sin subjektiva syn, d. v. s. forskares egna upplevelser, värderingar som denne bär med sig vid granskning och analys av samhället (Bryman 2009). Egna känslor och omdömen kan då bli en del av processen (Crang & Cook, 2007). Validiteten och reliabiliteten blir här mindre pålitliga än vid en kvantitativ studie då det vid en kvalitativ studie kan vara svårt för en annan forskare att gå in i samma situationer för att få samma resultat. Detta gäller även för denna studie eftersom studien är relaterat till en viss historisk tidpunkt innan Stockholms hem satte igång med förnyelsen av centrumet. Det är svårt att bedöma i vilken grad jag har påverkat mina respondenter men jag tror att jag har lyckats att hålla dessa oberörda från mina egna synpunkter.

Jag genomförde sammanlagt 19 intervjuer med besökare och en intervju med Stockholms projektleddare Emma Henriksson som var väl insatt i ämnet. De flesta av de intervjuade är anonyma (15 personer) för att följa de etiska principerna för forskning (Bryman 2009:448). De har valt att vara anonyma i och med att dem har lämnat känslig personlig information. Jag följde de fyra forskningsetiska principerna som finns inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning: informationskrav, samtycke, konfidentialitetskrav samt nyttjandekrav (Vetenskapsrådet, 2007). Av de 19 intervjuer med besökarna var 12 st. djupare intervjuer och 7 st. ägde rum i mera sporadiska situationer. 14 personer träffade jag i centrumet och genomförde intervjuerna medan vi gick runt eller satt på kaféet, Pizzerian och på sushi-stället. Jag valde att genomföra intervjuerna i centrumet istället för att träffa respondenterna hemma för att kunna få med så mycket inlevelse som möjligt eftersom platsen där man intervjuar påverkar intervjupersonen. Fem av intervjuerna pågick i Svenska Kyrkans lokaler strax intill Hökarängens Centrum. Dessa intervjuer var med mammor och pappor som var föräldralediga, vid familjelekstuden som kyrkan erbjuder varje tisdag. För dessa var det praktiskt att intervjuerna hölls där medans barnen hade något att syssla med. Jag valde att inte spela in samtalen med bandspelare

eller mobil utan antecknade i block. Detta för att undvika att personerna blev hämmade av bandspelaren och situationen blir konstlad. Det var även mycket brus från bilvägar i vissa delar av centrumet, vilket skulle ha påverkat ljudupptagningen.

Efter den empiriska insamlingen gjorde jag en litteraturstudie i och med att den teoretiska grunden för studien inte fanns formulerad. Genom litteraturstudien samlades mitt teoretiska underlag som sedermera användes för analys av människornas relation till Hökarängen centrum. Jag insåg efter insamlingen av empiriskt material hur komplext termen social hållbarhet är och för att beskriva denna behövde jag läsa mera om de olika dimensionerna av social hållbarhet. Genom litteraturstudien skapade jag ett underlag för tolkning och därigenom diskussion om social hållbarhet, människornas relation och meningsskapande relaterat till Hökarängen centrum.

8.2 Urvalet

Det urval jag har använt mig av är ett bekvämlighets- och slumpmässigt urval bland besökarna i rätt ålder i centrumet. (Bryman, 2009; 106–115). Jag har lyckats med att uppnå en bra könsfördelning bland de intervjuade med 9 kvinnor och 10 män. Av dessa var två personer med utländsk bakgrund. Dessa två kan omöjligt representera de utländska invånarnas alla åsikter. Likväl kan de intervjuade av svenskt ursprung inte representera alla de svenska invånarna och deras åsikter då antalet intervjuade är liten i proportion till invånarantalet inom området samt att dessa representerar den yngre befolkningen i området. Jag fann det viktigt att kunna återspegla Hökarängsbarnas invånare med deras olika bakgrunder och områdets heterogenitet på bästa möjliga sätt.

8.3 Målgruppen

Målgruppen för min undersökning var unga i åldrarna 25–35. Dessa ska besöka Hökarängens centrum frekvent. Gruppen representerar ett generationsskifte där äldre flyttar ut ur området och de yngre flyttar in. Enligt Stockholms hem består denna grupp av kräsna konsumtionsmedvetna, moderna besökare som värdesätter kvalitet och kvalitativa upplevelser högt (stockholms hem.se, 2011). Denna målgrupp utgör endast en del av besökarna och därför är inte representativ för alla.

9. Resultat och Analys

I följande avsnitt kommer jag redovisa resultaten av min empiriska forskning på fältet utifrån frågeställningen jag presenterat i tidigare avsnitt. Jag inleder kapitlet med mina observationer av centrumet. Sedan följer respondenternas svar på hur dessa trivs i centrumet, nyttjar centrumet samt önskan till förändring. I kapitel ”Vad önskas i Hökarängen centrum?” ges en kortfattad bild av vad som önskas i centrumet. Jag kommer även att analysera de empiriska resultaten utifrån teori och tidigare forskning. I den mån det är möjligt har jag strukturerat upp de olika underkapitlen utifrån

olika dimensioner av social hållbarhet. Dimensioner sammanvävs i praxis, precis som de olika hållbarhetstyperna och därför är det svårt att göra en total avgränsning och därför förekommer vissa upprepningar.

9.1 Mötet med centrumet.

Det var en vacker vårdag när jag besökte centrumet för att påbörja min forskning, solen sken, men trots detta mötte jag ett dystert centrum som lyste i grått. Gatorna var nästintill tomma vid samtliga tillfällena jag besökte centrumet (fyra heldagar och tre halvdagar) och de flesta av de få människorna på torget svischade snabbt förbi mot tunnelbanan. Området förmedlade visionen av en plats i förfall. Flera butiker var tomma med skyltfönster igenbommade. Det saknades skyltar och vissa stämde inte överens med vad som fanns i butiken och några var trasiga. Även klotter syntes på fasader. De tydligaste visuella markörerna för torget var de missbrukare som samlades i klungor. Lokaler i centrum stod tomma och lokaltidningen vittnade om ett centrum i kris samtidigt som de belyste Stockholms hems initiativ till förändring. Jag märkte också att öppettider på de flesta butiker liknade kontorstider med ett fåtal öppna på helgen och då endast i några timmar. Detta fick mig att undra vilka som var tänkta som målgruppen och fick mig att fundera över vad centrumet egentligen erbjuder sina besökare. Följande butiker fanns i centrumet: Vi, Matdax, Pizzerian Pinocchio, Järnaffären, Peruanska Specialiteter Chavicheria Aji Y Ajo, Mamma Sushi, Vintageaffären, Loppisaffären, Kinarestaurangen (avses, intill centrumet), Apoteket, Torgstånden.

9.2 Hur nöjda är besökarna med centrumet och uppfyller denna deras behov?

När jag ställde frågan "Hur nöjd är du med Hökarängens centrum?" svarade de flesta respondenter att dem var nästan helt missnöjda över centrumet då centrumet inte alls uppfyllde respondenters behov av ett väl fungerande centrum. Ingen av respondenterna var nöjd över det totala intrycket av centrumet. Resultaten visade olika skalor av missnöjdhet över centrumet och att centrumet endast i en ytterst liten skala eller nästan inte alls uppfyller invånarnas behov av ett centrum.

"Centrumet är alldeles för dött tycker jag. Det går varken att träffa vänner på middag, ta en fika och de få affärer som finns säljer konstiga saker som de flesta inte behöver. Och det är jättefult och tråkigt. Den fyller inget större syfte för mig och uppfyller knappt mina behov, förutom att jag handlar i mataffären och köper Pizza då och då. Det hjälper inte heller att det inte finns bra adekvata skyltar." – Veronica

9.3 Användandet av centrumets utbud- vad önskas i Hökarängen centrum?

9.3.1. Användandet av centrumets utbud

Samtliga besökare, nitton personer handlade flitigt i "Vi" matbutiken.

"Vi" butiken är helt underbar! Den har superbra priser och så finns det så många bra veckoerbjudanden."

– Mats

Den mest besökta restaurangen enligt sjutton personer var Pizzerian "Pinocchio".

"Pizzerian är den enda platsen i centrumet där det går att köpa något att äta, pizzan är god, men den är för trångt att sitta i länge. Ägaren är trevlig, men det är inget mysigt ställe att mötas på" – Philip

De resterande var mindre populära. En person har ätit på "Mamma Sushi" och två personer på Peruanska matstället "Chavicheria Aji Y Ajo". Tre personer har ätit på Kinarestaurangen som nyligen stängt ner. Tio personer har någon gång handlat i Järnaffären.

"Den har allt möjligt man kan tänka sig som man inte hittar någon annanstans. Kastruller, glödlampor, skruvar, delar"

– Hans

En person har vid några tillfällen varit i Vintageaffären och samma person har även försökt att handla på loppisaffären några gånger. Fem personer har vid något tillfälle köpt något på torget från antingen fruktståndet eller blomståndet. Ingen av de intervjuade hade än så länge handlat på Apoteket som vid det läget funnits i några månader och endast två personer visste att den nu fanns i centrumet. De resterande verksamheterna i centrumet uppmärksammades inte av någon (Bilaga 2).

9.3.2. Vad önskas i Hökarängen centrum?

Samtliga personer önskade sig en uppfräschning av centrumet då denna föreföll dyster och omodern. Nästan samtliga, arton personer önskade sig bättre utbud av butiker då de få som fanns inte erbjuder de välbehövliga nödvändigheter. Sexton personer önskade sig flera restauranger för möten och goda matupplevelser. Nio personer önskade mer grönska, blommor för att muntra upp den dystra stämningen i centrumet. Sju personer ville se fler klädbytdagar, loppis samt bättre skyltning för att kunna orientera sig i centrumet. Fem personer önskade sig en plats för gemensamma aktiviteter. Fem personer önskar en konstnärlig verksamhet, en biograf eller filmklubb. Fyra personer ville oftare se olika slags torgstånd med blommor och grönsaker. Tre olika personer önskade sig ett litet Bibliotek, en leksaksbutik, ett stand-upp kafé, konstnärligt kafé. En person tyckte att en cykelverkstad skulle uppskattas av många (Bilaga 3).

9.3.3. Ett konditori och fler restauranger med uteserveringar önskas.

Det mötesställe som eftertraktades mest i Hökarängen Centrum, av 16 personer (84%) är ett bageri, ett konditori.

"Ett bageri skulle absolut vara bra! Det skulle vara det bästa! Så man kan gå ditt och köpa färskt bröd på morgonen och tårter när man ska ha fest, strax innan. Det som är där i dagsläget är ett kafé, om man nu kan kalla den för det"

– Monika

Vidare tyckte Monika att det kaféet var mycket tråkigt och luktade konstigt och hon trodde inte att personalen bakade själva. Hon tyckte att det ska vara ett fräscht ställe där det luktar nybakat bröd, och inte gammal smuts. Ali berättade att han på helgerna brukar tillfrågas om var det finns ett bra kafé i Centrumet men det finns det inte, vilket enligt honom inte är så bra eftersom det finns en tydlig efterfrågan i och med att människor inte har något att göra i centrumet på helgerna, och inte alla vill åka till stan eller till Farsta Centrum.

"Man vill ha det nära där man bor och ta dit vänner eller familjen och det är det som jag tycker är socialt hållbar..."

– Ali

Två personer tyckte att det vore "toppen" med ett konstnärligt kafé med "stand-up" uppträdanden, ett musikkafé där folk kan uppträda och dit man kunde gå på kvällarna istället för att bara sitta hemma. Nästan samtliga 16 deltagare tyckte att det borde erbjudas fler restauranger med uteserveringar och bänkar så man kan sitta ute på torget eller gågatan. Ditt skulle besökarna kunna gå med familjen, vänner och för att träffa folk. Karin ansåg att det borde erbjudas fler möjligheter till betydande möten människor emellan så att centrumet blev mera levande. Hon tyckte även att det är jättebra att det nu finns ett bra sushi-ställe, något hon mest saknade i centrumet.

"Varför finns det inte en vettig restaurang tänkte jag förr? Och så kom det en som svar på min bön från Gud!"

– Karin

9.4. Vad innebär social hållbarhet för besökarna?

När jag ställde frågan "Vad är social hållbarhet för dig?", blev de flesta förvirrade. Som svar fick jag oftast höra: "Vad menar du med det?" Några av respondenterna var insatta i begreppet medan andra inte förstod vad jag pratar om. Det är snarare genom att ställa frågor om de olika aspekterna i centrumet som jag fick värdefull information om hur respondenterna kände inför sitt centrum och om de önskvärda förbättringarna. Detta är lätt att förstå med tanke på att inte ens forskare är ense om vad social hållbarhet är; då begreppet har ett brett spektrum och en given konsensus och allmängiltig definition finns ännu inte. Dessutom kan etiska principer, överväganden spela in i fastställandet av definierade kvoter av social hållbarhet där dessa skiljer sig åt mellan olika länder, kulturer, även från en person till en annan (Andi Widok, 2009). En människa skapar dessutom anknytning till en plats på både det medvetna och omedvetna planet (Lilja 2011), vilket gör det svårt att medvetet reflektera över vissa processer som t.ex. vid menings och identitetsskapandet relaterat till plats som är en av aspekterna i bedömning av social hållbarhet. Besökarna nämnde att social hållbarhet innebär för dessa att ett område bör underlätta för individer i dess vardag, täcka grundbehoven, vara centraliserat så att det är nära till allt. Det ska vara lätt att handla, lämna paket

och för de som har barn sedan hämta barnen för att gå hem och laga middag. Det ska gå snabbt och smidigt.

”Det ska vara centraliserat så man sliper fara runt för att hitta allt man behöver, som t.ex. apotek, vårdcentral och då bör det vara en variation på restauranger, butiker samt andra bra mötesplatser. Men det kan man bara drömma om i nuläget. Vårdcentralen har flyttat ut, butikerna har knappt öppnat. Det finns inget att göra!” – Marina

Det framkom tydligt att Hökarängen centrum inte möter besökarnas behov av ett välfungerande centrum och att besökarna hade svårt att relatera till platsen. Många svischade förbi torget på väg till tunnelbanan.

”Det ska vara socialt hållbart helt enkelt! Det enda jag gör i centrumet är att gå och äta pizza på Pizzerian och handla i ” matbutiken och så har jag även ätit på Kinarestaurangen någon gång.” – Marcus.

Respondenternas svar pekar på olika skalor av missnöjdhet över centrumet där centrumet endast till viss del uppfyllde invånarnas behov av ett väl fungerande socialt hållbart centrum. Centrumet uppfyllde inte deras grundbehov av centralisering. Flera småbarnsföräldrar tyckte att det blir svårt att hinna att både hämta barnen, handla mat och göra ärendena då det är jobbigt att behöva gå långt till de nuvarande postens uthämtningsställena som ligger långt ifrån centrumet. Dessutom tyckte respondenterna att det även blir svårt att inhandla de nödvändiga vardagsprylarna antingen till sig själva eller barnen när butiksutbudet är så inskränkt. Detta ansågs extra viktigt när barnen akut behöver vantar till dagiset när de gamla har tappats.

”Det vore toppen om allt fanns centralt. Jag brukar få panik när jag kommer hem efter jobbet. Det är så mycket som behöver göras. Hämta på dagis, handla mat, laga skor ibland, gå till kemptvätten, hämta paket. Och när barnen har tappat en vante eller behöver nya strumpor finns det inte här att köpa. Då får man fara till Farsta Centrum eller fixa barnvakt så jag hinner handla i stan. Det vore bra om allt fanns centralt här för att underlätta i vardagen”

– Maria

Besökarnas bedömning var baserat på att dessa hade skapat en negativ bild av centrumet som ett grått omodernt centrum som dem inte alls kände sig lockade att besöka. Detta i och med avsaknaden av utbudet av butiker, restauranger samt andra konsumtionsbundna platser. Även kaoset med delvis öppna butiker, stängda butiker, korta öppettider, fel skyltning, bidrog till ytterligare förvirring och gjorde att invånarna kände olust till platsen. Ali föreslog att:

”De som bestämmer över vem som ska ha sin affärsrörelse på gågatan borde sätta det som krav att man ska ha öppet på kvällar och under hela helger. Annars får man inte till ett fungerande centrum och centrumet blir inte socialt eller ekonomiskt hållbart för varken besökare eller Stockholms hem. Det är inte heller vinstbringande för företagaren att ha en rörelse på det här sättet och det är därför många rörelser stängs. Och det kommer upp nya lika snabbt.

– Ali

Han ansåg vidare att företagsägare som betraktar sin affärsrörelse som hobby inte har något att göra här i centrumet, utan bara de seriösa borde få ha öppet. Dessutom ansåg han och andra att

alkoholmissbrukare på torget återspeglade negativt på tillvaron i centrumet, vilket gjorde platsen skrämmande för barnfamiljer att vistas på.

Det fanns dock flera platser i Hökarängen centrum som invånarna pratade varmt om och kunde identifieras med i positiv bemärkelse och som ansågs socialt hållbara. Mataffären ”Vi” är den mest besökta platsen och presenterades som en viktig och värdefull del av centrumet eftersom den, enligt invånarna, hade ett bra utbud av prisvärda livsmedel och även nuförtiden multikulturella livsmedel. Vidare nämndes Järnaffären i positiva ordalag då denna enligt respondenterna har allt som man kan tänka sig. Dessa två affärer utpekades som mest värdefulla för invånarna och ansågs genuina för Hökarängen och som populära landmärken, vilka även lockar till sig konsumenter från andra stadsdelar. Vidare berömdes kyrkans insatser i centrumet på sommaren, när kyrkan anordnade ett café mitt på torget med tillfälliga gästutställningar av artister och dylika familjeaktiviteter.

9.5. Plats-menings och identitetsskapande i relation till centrumet

Enligt Lilja (1999) finns det en emotionell samt kroppslig relation människor och platser emellan. Genom vårt handlande i relation med omgivningen söker vi att skapa mening och sammanhang för oss själva, vår egen situation i vardagen och i samhället. Identiteten byggs upp i ett samspel mellan bebyggelsen, verksamheter/händelser och människor på platsen. Dessa sker på det medvetna och omedvetna planet och skapar tillsammans, enligt Lilja, identiteten hos individen. Meningsskapandet handlar om att skapa förståelse om oss själva och den miljö vi lever i. Dessa föreställningar kan bygga under självkänslan och förhöja den, alternativt hota den. Identiteten är en slags mental karta, där nutid, framtid och historien binds samman och skapas i kopplingen till vardagens händelser och handlingar. Bebyggelsen och platsen kan hjälpa till i denna process genom att sätta människor i förbindelse med historien och framtiden. Ett centrum som Hökarängen kan i den bemärkelsen fungera identitetsskapande där identiteten byggs upp i ett samspel mellan bebyggelse och verksamheter, händelser och människor som är knutna till platsen.

Lilja urskiljer tre dimensioner: en *rumsdimension*, en *tidsdimension* och en *värdedimension*. Dessa dimensioner är sammanvävda och påverkar varandra. Rumsdimensionen är väsentlig i den meningsskapande processen i och med att rummet, en plats som t.ex. ett centrum kan hjälpa till genom att ge förutsättningar för möten med andra människor på offentliga platser såsom gator, torg osv. Tidsdimensionen skulle i Hökarängsfallet innebära att människor kan blicka bakåt och minnas hur det en gång var och se fram emot en bättre framtid i centrumet. Värdedimensionen handlar om de värden som tillskrivs platser. Hökarängen har en gång i tiden varit en förebild med Sveriges första gågata. I och med att mina respondenter var unga kan dessa inte blicka bakåt så pass långt utan tidsdimensionen handlar för dem snarare om historier som de har hört om området och det

tillskrivna värdet av omgivningen samt deras egna upplevelser av centrumet, vilket hänger ihop med värddimensionen.

”Jag har bott här bara i tio år och vet inte så mycket om hur det var här förr. Jag har hört om att det var stökigare här förut, men jag har aldrig sätt några bråk i centrumet.” – Malin.

Enligt Boren och Kochs (2009:10) är det människornas tankar om en plats, sammanvävning av den fysiska miljön med de berättelser som är anknutna till området som invånarna på platsen delar samt om de sociala band som finns mellan människorna på platsen avgörande för ett identitets- och meningsskapande. Det är både den egna självupplevelsen av miljön och de utomståendes uppfattning som skapar en invånares känslor, i kombination med människornas strävan efter en känsla av stolthet över sitt område. En plats (Lilja, 2011) har därmed både etisk och en existentiell betydelse beroende på vilka värden människor tillskriver den. Enligt Henriksson och Stockholmskem (2011) finns det kvar en del negativa rykten från forna tiden associerade till våld och alkohol i Hökarängen men centrumet har börjat framträda i ett bättre ljus jämfört med de mer brottsfrekventa, invandrartäta områden i Stockholm, och i och med debatten om ”miljonbyggen”. I mina samtal med besökarna har jag inte märkt någon kännedom om rykten från den forna tiden, utan snarare belystes de alkoholrelaterade problem som finns i dagsläget starkt. Detta möjligtvis i och med att respondenterna var unga och hade endast tagit del av historien från den tiden de har levt i området. Det fanns tyvärr mest negativa associationer till centrumet.

Besökarna kunde inte relatera och känna sig stolta över sitt centrum, då respondenterna fann det ringa möjligt att bjuda över gäster, vänner för en trevlig stund i centrumet eller att själva kunna göra självförverkligande aktiviteter där.

”Det är svårt för mig att relatera till centrumet i och med att jag knappt gör något i centrumet. Det vore trevligt att kunna umgås med vänner i något trevligt fik i centrumet, eller att kunna sätta sig ner i en bänk och njuta av en fin omgivning, om det vore fint här. Jag har deltagit i nyårsfirandet någon gång och det var trevligt då man kunde möta många från området. Annars betyder centrumet inte så mycket för mig” – Malin

Utbudet av attraktiva mötesplatser var starkt begränsad och atmosfären i centrumet var dyster, vilket enligt Lilja (1999) och Boren och Kochs (2009:10) teorier skulle innebära att det finns risk för ett negativt menings- och identitetsskapande relaterat till plats. När en plats som ett centrum inte erbjuder tillräcklig stimulans och vila blir det svårt för personer att skapa en relation till platsen. Sådana förhållanden kan enligt Lilja (1999) utgöra ett hot mot identitetsskapandet, som i värsta fall kan leda till känslor av utanförskap och rotlöshet. Personer skapar sig en negativ bild av platsen och även en försämrade egenbild. Även Boren och Koch anser i likhet med Lilja (1999) att en plats stärks som identitet av de funktioner som finns i området och som utgör dess platsnytta. Dessa funktioner är ett annat kitt som håller ihop platsen som identitet genom att den möjliggör ett användande och

levande av miljön som kommer att utgöra platsens rutiner och rytm (Boren; Koch, 2009:8–10).

I och med att besökarna inte fann centrumet socialt hållbart relaterade dessa snarare till det närliggande Farsta centrum och Stockholm innerstad och dessutom väldigt positivt. Det är på dessa platser de har möjlighet att utforska sig själva, tillbringa tid med familj och vänner på kvällar och helger. Det är dit de åker för att handla kläder och andra nödvändigheter när de blir rastlösa eller behöver inspireras.

”Jag åker till Farsta centrum varje helg. Jag orkar inte ta mig hela vägen till stan och jag gillar att ta en öl då och då, äta gott och gå runt i affärerna för att ha lite egen tid eller umgås med folk. Även biblioteket där är superbra med många läsvärda böcker. Jag brukar sätta mig med en bok på bänken och läsa medans jag tittar på folk som går förbi”

– Max

9.6.1 Besökarnas orientering i centrumet, platsens utformning, rörlighet och dess betydelse för människornas menings och identitetsskapande.

Enligt Lilja (2011) tar vi miljön i besiktning känslomässigt där det finns en relation mellan en ”osynlig arkitektur” som vi alla byggt upp inom oss och den yttre verkligheten, vilket avgör om vi känner lust eller olust inför arkitekturen och rummen i vår omgivning. Om invånarnas användningsbehov inte blir tillfredsställda och samhällsplanerarna förbiser bebyggelsens betydelse för människan, kan det få sina konsekvenser i försvagat meningsskapande och identitetsskapande bland invånarna. Detta kan i sin tur påverka social hållbarhet negativt. Minna som hade svårt att anknyta till centrumet konstaterade att:

”Centrumet är dyster, dåligt planerat och så finns det inget intressant. Så det är svårt för mig att relatera till denna förutom att jag handlar mat. Det borde ju vara en trevlig plats där man skapar fina minnen med grannar och bekanta, går runt, tar sig en fika, handlar lite. En plats för alla helt enkelt. Det är jobbigt för mig som har barnvagn att ta sig runt då trapporna är i vägen i onödan. Då blir det så att jag låter bli att gå till promenadgatan.”

Platsens topografi är här viktig, särskilt topografiska skillnader mellan höjder, dalar, slättland, vatten, ljus och mörker. När det gäller bebyggelsens utformning och vad som skapar rumskänsla handlar det om utformning av gångvägar, gårdar och andra platser, möjligheterna att gå runt osv. Det är viktigt för människornas välbefinnande att lätt kunna orientera sig i ett samhälle där det man upplever som vackert i en stad är bl.a. just det att man överblickar eller förstår stadens mönster och uppbyggnad. Gator och torg och andra fasta anknytningsplatser är sådana inslag som gör det lättare för människan att orientera sig när de vandrar runt (Lynche, 1984:38).

Marcus som hade det svårt att orientera sig berättade att han inte hade en aning om vad som fanns ”däruppe” på gågatan. Han sade att:

”Det finns inga skyltar som visar på vad som finns i centrumet så det är svårt att hitta runt och se vad som finns. Det ser även mothjudande, väldigt omodernt, grått och tråkigt ut och därför känner jag inte att jag har någon anledning att

gå ”ditt”, förutom att handla mat och pizza på torget. Och så måste man dessutom ta trappor, men jag tränar så i vanliga fall skulle det inte ha gjort något. Fast de äldre har nog svårt att ta sig upp, trots att det finns en ramp”

Besökarna i Hökarängen centrum hade skapat en negativ anknytning till centrumet och kände stark olust inför arkitekturen och planeringen i centrumet. Dessutom hade dem svårt att röra sig i och orientera i centrumet och delvis därför kände de inte heller till utbudet, framför allt på promenadgatan. Besökarna hade svårt att överblicka och förstå centrumets mönster och uppbyggnad. Besökarnas anknytning till centrumet samt, menings- och identitetsskapande var därmed starkt kompromissad, där det snarare pekade på att människorna distanserade sig från centrumet då denna enligt dessa inte var socialt hållbar. Platsens utformning, utbudet samt de visuella aspekterna var den största orsaken till denna alienation. I utformningen av centrumet går det att urskilja att centrumet består av två delar, torget och gågatan som ligger på en högre nivå än torget. Mellan dessa finns det trappsteg som leder upp på promenadgatan. Trapporna fungerar geografiskt som en osynlig mental gräns som gör det svårare att röra sig mellan centrumets två delar. Gågatan finns därför enligt besökarna oftast inte med i orienteringen. De flesta som passerar torget behöver dessutom inte gå igenom gågatan då denna geografiskt sett inte ligger i deras färdväg. Bägge delarna upplevdes av besökarna som omoderna, gråa, ointressanta och dåligt skyltade. Torget hade kunnat vara en angenäm viloplats, men den saknade enligt besökarna fungerande positiva anknytningsplatser, vilopunkter och bänkarna ockuperades av alkoholmissbrukare. Dessutom saknade centrumet tydliga skyltar som visar besökare vilket utbud det finns. Tydliga skyltar skulle kunna underlätta i orienteringen. Enbart en person kände sig bekant med centrumet. Lena berättade:

”Jag har full koll på affärsverksamheten i centrumet...” och hon reciterar det som finns ”...Fast det finns inga intressanta affärer eller mottagningar. Det ser dystert ut och finns knappt några människor och så finns det alkisar...”

Vi satt och åt en Pizza medan hon berättade om att hon ofta äter här och så handlar hon på ”Vi” och i Järnaffären då och då.

9.6.2. Förslag till förändringar.

Hans förslag var att det definitivt borde göras någon slags uppfräschning med glada färger och med blommor för att liva upp allt för rätt stämning, förslagsvis med något i mitten på gågatan med bänkar som folk kan vila på och umgås. Vidare ansåg Marcus att det vore bra med tydliga skyltar i mitten av torget eller på huset ovanför Tobaksbutiken så att man visste vad som fanns där. Han tyckte att de befintliga affärsskyltarna var ”ofräscha” och inte på något sätt lockade folk in i affärerna och borde moderniseras, samtidigt som man behöll den gamla nostalgiska 50-talskänslan.

Roger, Marcus och Karin tyckte det samma och de ansåg att utan förändringar kommer kunderna att ”svischa förbi” på torget på väg till tunnelbanan.

”De norrländska centrum är så fina, med blommor och glada färger. Så skulle det kunna se ut här. Och så kan man skylta bättre och måla om bänkarna. Det skulle ge glädje och många skulle trivas mycket bättre här då.” – Karin

Ali tyckte att förr, när man hade en vårdcentral längst upp på gågatan, så lockade det upp folk ditt, men nu är det knappt någon som går upp ditt längre, utan alla kommer fram till ”Vi”-butiken och försvinner lika snabbt. Han ansåg att det finns en stor kundpotential för att göra centrumet levande. Som förslag nämndes även en liten lekplats på gågatan som skulle kunna bli en trygg plats mitt i centrumet där familjer kan umgås och barnen leka. Denna skulle enligt visa förmodligen göra en stor skillnad för invånarna och centrumets användning som ett levande centrum.

”Det vore trevligt att bringa liv hit, lite barnskratt. En mini lekplats skulle många uppskatta. Då kan föräldrarna sitta på café medans barnen leker. En trygg plats på promenadgatan. Det gäller då att få hit några caféer och få bort alkoholisterna.” – Philip

9.7. Konsumtion – den konsumerande individen, självförverkligande, identitet.

Konsumtion har i dagens moderna, svenska samhälle och i övriga västvärlden intagit en betydande roll. Det forskas mycket kring konsumtionsfrågor som blir allt hetare i globala och regionala diskurser gällande ekonomi, politik, mode och skönhet och inte minst kring människornas existentiella frågor. Konsumtion blir aktuell i min studie i och med att ett socialt och ekonomiskt hållbart centrum karakteriseras av många konsumtionsmöjligheter och har kommit att handla allt mera om att markera ens identitet som ett sätt för självförverkligande. Shopping (Regionplanerings- och trafikkontorets rapport, 2008), aktiviteter i sig och positiva upplevelser av ett varierande och lättillgängligt utbud av varor och tjänster, med många olika specifika varor och ett stort utbud av attraktiva butiker har en positiv inverkan på individer. Även barnen spelar en viktig nyckelroll nu när vi har allt mera pengar att spendera. Människorna konsumerar i en större utsträckning än förr och köper varor för att förstärka den självbild de vill ha (Bourdieu 2003; Bauman, 2006). Ett köpcentrum blir ofta den ultimata platsen för den konsumerande individen. Möjligheten för individer i att skapa sina egna sociala identiteter genom konsumtion, att konstruera sig själva i Hökarängen centrumet är väldigt begränsade p.g.a. det dåliga utbudet. Ett centrum med möjligheter till konsumtion är enligt besökarna en viktig aspekt i ett väl fungerande centrum när det gäller social hållbarhet. Människorna tar istället tillflykt i närliggande centrum eller till innerstaden ditt de känner sig dragna för att stilla sina konsumtionsbehov, sin rastlöshet. Respondenterna åker ditt varje helg och mer sällan på vardagarna, för att shoppa, gå runt, ta en fika och möta vänner och bekanta eller när dessa känner sig rastlösa.

”Ett centrum bör ha en bra variation av butiker och annat utbud, även ett litet centrum. Att handla kläder och annat har blivit allt viktigare för mig. Jag brukar byta stil då och då och fräschar upp min garderob. Skulle vara trevligt att handla, fika, äta gott här, men det går inte, så reser jag till Farsta, även när jag har lite tid visa dagar.” – Anna

Det är särskilt viktigt för besökarna att ha nära till shopping på vardagarna då tempot i deras liv har ökat och blivit alltmer hektiskt och tiden räcker helt enkelt inte till. Det ska gå snabbt och konsumtionsmöjligheterna i form av dylika konsumtionsvaror bör vara lättillgängliga. Besökarna önskar därför närhet och centralisering av utbudet i centrumet för att hinna i vardagen då dessa ofta kämpade med att få ihop allt vardagspyssel. De önskade sig främst en enklare vardag, med basvaror som de kan köpa nära sina bostäder för att slippa fara till Farsta eller till innerstaden. Det fanns även en önskan om att kunna köpa unika mer fina *lyxiga* varor till hemmet och mer specifik mat till middagsbjudningar för vänner och familj som färskt nybakat surdegsbröd och speciella bakelser som inte går att köpa i matbutiken. Detta kan möjligtvis förklaras med Bourdieus (2003;2011) och Baumans (2006) teorier om att individer söker sig till en status, identitet och självkänsla i materiella ting och för att hänga med måste individen ständigt följa ett visst mode, köpa de rätta prylarna och för att förstärka den självbild de vill ha. Konsumenterna köper dylika produkter som ett identitetspaket för att framställa sig själv gentemot andra.

”Jag gillar att klä mig modernt och köper kläder efter säsong. Likadant gör mina vänner och arbetskamraterna som vill se bra ut för kunderna, visa vad de går för att få hem affären. På fritiden gillar jag mycket att äta ute på restauranger med vänner och bekanta, gå på bio, teater, då jag har tid nu när jag är singel” – Carl, säljare.

Carl med andra uttryckte en stark önskan av platsbundna *konsumtionsmöjligheter* (Bourdieu, 2001) som blivit allt viktigare för den moderna människan och för socialt hållbara platser och även för besökarna i Hökarängen. Konsumtion i detta sammanhang likställs inte med ”prylar”, utan det rör sig snarare om så kallad *upplevelsekonsumtion* – teaterbesök, restaurangbesök och liknande (Bourdieu, 2001; Regionplanerings- och trafikkontorets rapport, 2008). Besökarna önskade sig många olika möjligheter till konsumtion och majoriteten var medveten om att dem förmodligen konsumerar för många varor, att dessa inte alltid är nödvändiga. Marina medgav att hon;

”... köper och köper, fast mest det nödvändiga, basprylar. Jag undrar ibland om jag behöver allt, men jag köper ändå. Saker slits ju och man vill gärna förnya sig och sitt hem då och då, särskilt om man ska på fest eller själv ha bjudning. Jag har svårt att säga nej till något jag ser och tycker om, även om jag vet att jag egentligen inte behöver det”.

Detta kan möjligtvis Baumans förklara (2006) när han anser att marknaden valt ut människor som konsumenter och lärt upp dem vilket tagit ifrån dem möjligheten att bortse och negligera alla lockelser. Han ser på individer som fritänkande, men samtidigt som begränsade av sitt begär och behov och anser att människor på ett sätt ändå har övertaget då de har makten att välja och välja

bort varor. I slutändan måste de dock handla något då människor inte kan välja bort det faktum att de måste välja något och skapandet av självidentiteten, en social position i samhället och det som anses vara ett meningsfullt liv kräver dagliga besök på marknadsplatsen. De vill hålla alla möjligheter öppna, lever mera för stunden där ingenting är för evigt, vilket också gäller konsumtionsvalen i och med att konsumtionsmarknaden är förgänglig då den bygger på att varorna inte ska bestå för evigt utan snabbt förbrukas. Identiteter precis som konsumtionsvaror införskaffas och innehas för att lika snabbt bytas ut, vilket ger konsumenten möjlighet att snart konsumera igen. Konsumenternas begär måste ständigt hållas vid liv, vilket tydligt märktes bland respondenterna.

9.8. Bourdieu och de fyra kapitalen

Ett socialt och ekonomiskt hållbart centrum karakteriseras av många möjligheter till anskaffning och utövning av betydande kapital. Hökarängen centrum nyttjades av besökarna i en väldigt liten skala och därmed var besökarnas möjligheter till införskaffning och behållning av betydande kapitalen väldigt begränsade då de rätta förutsättningarna saknades.

Det *sociala kapitalets* införskaffning samt utövande därav blir här kraftigt försvagat i och med att personer saknade inbjudande platser att vistas och umgås på. Därmed var möjligheter till införskaffning av hållbara nätverk av mer eller mindre institutionaliserade relationer av ömsesidigt bekantskap och erkännande kraftigt försvagade.

"Det finns inget socialt liv här som ger mig något värde. I stan händer det saker och det är där jag umgås med människor. Det vore trevligt att kunna göra likadant här. Vara mera social nära hemmet." – Mats

Adekvata, attraktiva, platsbundna konsumtionsmöjligheter, mötesplatser i form av restauranger, caféer, butiker och andra platser för upplevelsekonsumtion skulle kunna erbjuda möjligheter till införskaffning samt förstärkning av samtliga kapitalen. Dessa eftertraktas starkt av besökarna då dessa önskade flera *platsbundna konsumtionsmöjligheter* med möjligheter att umgås med vänner, nya bekantskaper samt möjligheter till införskaffande av betydande självförverkligande föremål. Detta resulterade i att personer vände sig till andra platser för införskaffning och användning av samtliga kapitalen, genom att umgås med sina bekanta, nya bekantskaper samt för dylika konsumtionsmöjligheter.

Det *ekonomiska kapitalets* användning och anskaffning var försvagat i och med att respondenterna saknade möjligheter till att spendera sitt ekonomiska kapital, pengar i självförverkligande syften genom att köpa betydande identitetsskapande föremål. Personer saknade även möjligheter till införskaffning av viktiga kontakter som skulle kunna gynna mer ekonomiskt kapital tack vare möjligheter till bättre anställning som i sin tur skulle generera mer ekonomiskt och socialt kapital i

form av pengar och kontakter. Endast två av platserna i centrumet, ”Vi” mataffären och pizzerian gav möjligheter till att utforska ens ekonomiska kapital. ”Vi” uppskattades av många i och med möjligheten till att köpa god och prisvärdig mat för att bjuda familjen och vänner på middag med möjligheter till förstärkning av socialt och kulturellt kapital. På pizzerian kunde respondenterna köpa pizza samt möta vänner och bekanta till viss grad då pizzerian var liten med få sittplatser. Även det **kulturella kapitalet** gavs visst utrymme vid möten i Pizzerian, matbutiken och hemma hos respondenterna vid middagar. Det hände dagligen att respondenterna stötte på vänner och grannar vid mathyllorna för att diskutera aktuella dags ämnen, matkultur och utbyta recept för en lyckad middag. Dessa möten var dock ofta kortvariga och spontana. Respondenterna saknade därför platser i centrumet för gemenskap, att möta vänner och familj, visa sin grupptillhörighet, personlighet och utöva sina intressen i självförverkligande syften. Sommartid fanns det fler möjligheter för införskaffning av de betydande kapitalen när kyrkan då och då anordnade festligheter för hela familjen. Flera av respondenterna uppgav en önskan till ett mer berikat konstnärligt centrum. Att skapa ett mera konstnärligt Hökarängen centrum (Fredriksson, 2011) skulle öka centrumets attraktionskraft och vitaliteten i området och ge fler möjligheter för anskaffning av betydande kapital. En av besökarna Carina uttryckte just en sådan önskan samt önskan till ett större socialt liv:

”Det vore toppen att ha ett mera konstnärligt centrum där alla kan mötas. Ett café där alla kan umgås, eller plats för utställningar vore toppen! Även fler konserter eller andra uppträdande vore trevligt för att skapa liv här och samhörighet. Tillsamman med andra åtgärder skulle det göra att besökare skulle trivas så mycket bättre då.”

Både närmiljön och innehavet av och möjligheter till anskaffning av betydande kapital påverkar invånarnas välbefinnande, meningsskapande samt ligger till grund för värderande omdömen av centrumet bland invånare och utomstående. Ett socialt hållbart centrum karakteriseras enligt besökarna av möjligheter till införskaffning och utövning av ens kapital.

”Ett socialt hållbart centrum är enligt mig ett centrum där man kan göra allt. Man ska kunna handla, umgås, vila och kunna gå runt och bara titta på saker och folk. Jag har väldigt trevliga minnen från Farsta centrum som är väl planerat, men inte från Hökarängen centrum då jag inte kan göra något här. Jag har handlat mat och sätt nån aktivitet nån gång.” – Henrik

Ett kapital blir **symboliskt** när dess värde erkänns av andra agenter inom samma fält. Symboliskt kapital eller symboliska markörer används för att beskriva vad olika grupper står för, men också vad de inte står för. Då besökarna i centrumet gavs väldigt lite utrymme för möten var dessa begränsade i sina kollektiva interaktioner och kollektiva minnen av centrum. Dessa minnen förknippades med sommaraktiviteter och trevliga köp i mataffären. Besökarna hade även begränsade möjligheter att visa sin tillhörighet genom att visa sig utåt och därmed få sina kapital erkända av andra inom gruppen. Endast alkoholmissbrukares grupptillhörighet visades tydligt utåt och sinsemellan då dessa

hade en liknande ovårdad klädstil, de betedde sig på ett liknande, slumrande sätt, ofta glada och skrattandes med en öl i handen. Det gick tydligt att urskilja vad gruppens tillhörighet är och vad dessa står för. Den glada gruppens gemenskap återspeglade dåligt på Hökarängens kollektiva symboliska kapital gällande bl.a. platstillhörighet och kollektiva minnen av centrumet.

Invånarnas menings- och identitetsskapande relaterat till centrumet var kraftigt försvagat avseende samtliga kapitalformerna i och med avsaknaden av betydande konsumtionsmöjligheter, mötesplatser samt trivsamt miljö.

9.9 Sociala insatser i centrumet, social blandning och sammanhållning, delaktighet och inflytande, trygghet, segregation.

Kontakter och lokalt engagemang är ett sätt att positivt påverka platsidentiteten, stärka positiv identitetsbildning som att lokalt bygga socialt och kulturellt kapital (Thomas Borén, Daniel Koch: 7–8), [Rob Bijl, Soc. Indic. Res. (2011) 102:157–168]). Ett exempel på sådan strävan är investeringar av Stockholms hem samt Svenska kyrkan i centrumet. Dessa aktiviteter påverkar platsidentiteten positivt, stärker positiv identitetsbildning som lokalt bygger socialt och kulturellt kapital. Kyrkan finns endast ett stenkast ifrån centrumet och erbjuder sommartiden aktiviteter i centrumet för att förbättra stämningen, skapa trygghet samt för att skapa en plats för gemenskap. Musik på fredagar på scenen och sommarcafé är en av de spontana saker som händer i området, vilket enligt flera tyder på att det kommer att bli mycket bättre. Närmare hälften av de tillfrågade, åtta personer, såg fram emot en stabil verksamhet av den Svenska Kyrkan i Centrumet dit folk skulle kunna komma för att umgås. Detta enligt respondenterna skulle bidra till en trygghet i centrumet. Flera av besökarna ansåg att kyrkan jobbar bra för att skapa trivsel i området, vilket många uppskattar. Det kom även fram att Stockholms hem till våren brukar anordna ”Hökarängens dag”, en dag med olika familjeaktiviteter för att fira Hökarängen som en gemenskap. En besökare berättade att:

”Det blir bara bättre och bättre och tryggare då kyrkan och Stockholms hem har börjar göra mer saker i centrumet, konserter och Hökarängens dag. Det är jättetrevligt och uppskattas av många unga och äldre. Kyrkan har även ett café på sommaren. Det är bra för sammanhållningen, gemenskapen i området.”

Vidare nämndes det inga andra aktiviteter. Om sådana fanns var respondenterna inte medvetna om dessa. En annan aktör, Stadsförvaltningen som arbetar (Fredriksson, 2011) med satsningar på fysisk aktivitet för att förstärka områdets hälsoprofil där samhällsplanerarna ser kultur som ett medel att locka invånare till fysisk aktivitet. Många av insatserna sker dock utanför centrumet. Tillsammans med en förstärkning av de sociala insatserna i centrumet skulle dessa insatser kunna bidra till en större känsla av samhörighet bland besökarna, stärka platsidentiteten, öka möjligheten till

inflytande, stärka positiv identitetsbildning som att lokalt bygga socialt och kulturellt kapital. Enligt besökarna möter inte centrumet hållbarhetskraven gällande samtliga dessa aspekter. Enligt Yifachel och Hedgcock är en socialt hållbar stad markerad av vitalitet, solidaritet och en samhörighetskänsla av platstillhörighet bland invånarna. En sådan plats karakteriseras dessutom av frånvaro av våld, konflikter grupper emellan, segregation eller politisk instabilitet. Den handlar om en långsiktig överlevnad av en plats. Forskarna anser vidare att social hållbarhet bör analyseras utifrån frånvaro eller närvaro av sociala konflikter under en längre period, där dess frånvaro signerar en bra plats för social interaktion, kommunikation och kulturell utveckling (Yifachel; Hedgcock, 1993;140).

”Det är rätt så lugnt och fint att bo här, förutom alkisarna som bråkar sinsemellan i centrumet. Det finns ingen samhörighetskänsla som brukar finns i mindre centrum. Det vore trevligt, men i dagsläget finns det inget vettigt här förutom tristess och en känsla av föråldring. De få mötestillfällen som finns räcker inte för att skapa en trevlig, givande, levande plats där alla ska trivas på. Jag vet inte heller riktigt hur det går att påverka. Kanske det nu blir ett mera socialt i centrumet i och med att det görs en storsatsning...Det finns inte någon kultur här... Hela centrumet ligger så mycket efter i jämförelse med innerstaden där allt finns.” – Stina

I möten med Hökarängsinvånarna kunde jag höra att dessa var stolta över sitt område, men som tidigare nämndes saknade respondenterna starkare band till centrumet då de rätta förutsättningarna aldrig hade funnits. Invånarna längtade efter fler möjligheter till delaktighet, inflytande, möten människor emellan, genom till antalet flera och till utseendet trevligare, inbjudande mötesplatser, exempelvis restauranger och uteserveringar och fler sociala insatser. Respondenter önskar sig även kulturell stimulans i form av aktiviteter, uppträdanden/föreställningar och ett bibliotek.

Segregation och grannskapseffekter är viktiga aspekter inom social hållbarhet (Lilja, 2011). Grannskapseffekter antas enligt Lilja även kunna vara positiva, så att ett område med många resursstarka välutbildade höginkomsttagare kan ge mer gynnsamma förutsättningar för individens livschanser. I jämförelse med de utsatta, segregerade invandrartäta områdena i Stockholm framstår dock Hökarängen som i ljusare dagar och upplevs inte av besökarna som ett ”problemområde”, utan som ett genomsnittligt område med få konflikter och liten segregation. Området är enligt många idylliskt för barnfamiljer och bl.a. därför lockar till sig så många. De enda konflikterna som kom till ytan var de mellan alkoholmissbrukare och de övriga. Det fanns en tydligt "vi och de"-uppfattning, besökare och "alkisar" emellan, vilket skapade segregation och främlingsfientlighet riktat mot denna mindre grupp. Nästan samtliga av de tillfrågade nämnde att alkoholister och drogberoende bidrar till en försämrad upplevelse av centrumet, vilket resulterade i att invånarna inte gillade att vistas i centrumet. Hanna som är en av de som har barn berättade:

”Då jag har barn vistas vi i centrumet endast när jag handla mat. Jag vill inte att barnen ska se alkisarna och den typen av livsstilen. Man vet inte om de är farliga, men de återspeglar negativt på centrumet.”

Negativa upplevelser, såsom nämnts tidigare har enligt flera forskare (bl.a. Lilja, 2011; Sittes, 2006; Boren; Koch, 2009) en negativ inverkan på människornas menings- och identitetsskapande samt försämrar den sociala hållbarheten (Yifachel; Hedgcock, 1993).

Enligt Stockholmskans projektledare Fredriksson (som jag intervjuade) hoppas därför Stockholmskans på att få bort alkisarna från torget genom att göra sig själva mera synliga, skapa ett livligt hållbart centrum, locka flera in till centrumet samt att locka fler höginkomsttagare till Hökarängen. Enligt Henriksson hade stadsdelen Farsta som Hökarängen är belägen i, år 2011 störst antal missbrukare och hemlösa i hela Stockholm. I Hökarängen fanns det såväl dagverksamhet för hemlösa som verksamheter riktade till barn som har föräldrar med ett missbruk. Svenska kyrkan i området har spelat en väsentlig roll vid förebyggandet av alkoholrelaterade problem. Tack vare kyrkans insatser har omhändertagandet av alkoholberusade personer minskat drastiskt sommaren 2011.

9.10. Demografiska förändringar (åldrande, migration och rörlighet)

Enligt Henriksson har området varit stabilt gällande demografiska förändringar med en jämn ökning i invånarantalet. Många flyttar inom området när familjesituationen ändrar sig. Till skillnad från många andra områden inom Stockholm finns det gott om stora och små lägenheter till låg hyra i Hökarängen och många stannar därför kvar i området. Historiskt sätt har det genom tiderna ofta flyttat till Hökarängen personer som är svenskfödda, med lägre inkomster på skalan och ur arbetarklassen. På senare tid har Stockholmskans märkt en demografisk förändring i och med ett generationsskifte där den åldrande befolkningen avlider eller väljer att flytta ut ifrån Hökarängen till ålderdomshem eller till lägenheter närmare stan. Hökarängen har allt mera blivit eftertraktad av högre inkomsttagare, innerstadens invånare och många lockas av närheten till naturen och ett lugnare förortsliv. Det är just dessa ”rätta ockupanter” och andra unga mer moderna, mera kräsna invånare Stockholmskans försöker att locka till Hökarängen och därmed gör en storsatsning i centrumet. Här är väntetiden på bostad betydligt kortare än i innerstaden samt utbudet av allmännyttans hyreslägenheter mycket större.

10. Egna reflektioner

Den etnografiska undersökningsdelen har gått mycket bättre än jag hade kunnat föreställa mig. Jag fick bra kontakt med respondenterna och värdefull information. Jag fick mycket praktisk erfarenhet

av att jobba självständigt på fältet samtidigt som jag lärde mig att jobba inom ett projekt. Studien har även kunnat användas rådgivande vid viktiga beslut av Stockholmshem.

Ett kvalitativt induktivt tillvägagångssätt utgjorde en utmaning i och med att jag från början inte insåg komplexiteten inom mitt valda område, hur många olika teorier det finns och hur pass olika begrepp kan tolkas och misstolkas. Teorierna jag hittade var oftast mer lämpade för den kvantitativa undersökningsmetoden och de som var mera passande handlade ofta om olika dimensioner av hållbarhet, vilka jag fick tydligare förståelse för vid ett senare skede. Det var även svårt att avgränsa viss forskning och teorier då forskare ofta blandar ihop de olika hållbarhetstyper och förklarar aldrig utförligt vad hållbarhet är relaterat till mitt valda uppsatsområde. Ett mera deduktivt förhållningssätt skulle möjligtvis ha varit mer passande då jag redan i förväg hade noggrant utforskat de valda teorierna och områden, och därmed haft en mycket klarare avgränsning. Jag skulle då förmodligen använd mig av flera liknande teorier ifrån olika teoribildningar och analyserat för och nackdelar med de olika synsätt mera på djupet. Jag har i den här versionen gjort en klarare avgränsning och tyvärr varit tvungen att utesluta flera olika aspekter av relevans för hållbarhet, mestadels aspekter som skulle innebära en vidare fördjupning i de olika hållbarhetstyperna och ta upp fler sidor i anspråk. Av samma anledning har jag även valt att inte inkludera tabeller samt dess förklaringar.

Jag skulle gärna vilja återbesöka Hökarängen i framtiden i en ny studie och undersöka hur det har gått sedan dess, se om de lovande förbättringarna har gett resultat och på så sätt gjort en longitudinell studie och även tittat på andra liknade projekt som Stockholmshem har genomfört sedan dess som t.ex. i Bagarmossen.

11. Sammanfattning

Hökarängen Centrum har en gång i tiden varit en förebild och det första i sitt slag med Sveriges första gågata men som istället står inför en oviss framtid där centrumet inte längre möter dagens krav på ett kommersiellt, ekonomiskt, ekologiskt och socialt hållbart centrum (Stockholmshem, 2011). På den operativa nivån, enligt Henriksson, stjälkar social hållbarhet från åtgärder inom tematiska nyckelområden, hållbarhetsdimensionerna och omfattar den sociala sfären av individer och samhällen. Detta sträcker sig från byggnaden och färdigheter, kapacitetsutveckling för miljö- och bostadsrelaterade orättvisor till andra samhälleliga fenomen. De traditionella sociala politikområden och principer såsom hälsa och rättvisa blandas i diskursen med nya frågor om socialt kapital, behov, deltagande, ekonomi, miljö, och på senare tid även med begreppen som lycka, livskvalité, meningsskapande och välbefinnande. Begreppet (Widok, 2009) har ett brett spektra och en given konsensus och allmängiltig definition finns ännu inte. Även etiska principer,

överbägganden spelar in i fastställandet av definierade kvoter av social hållbarhet. Dessa skiljer sig åt mellan olika länder, kulturer, även från en person till en annan.

Social hållbarhet innebär för besökarna i Hökarängen centrum att ett område bör underlätta för människorna i dess vardag, täcka grundbehoven, vara centraliserat så att det är har nära till allt. Det ska gå snabbt och smidigt helt enkelt. Enligt respondenterna framkommer det tydligt att Hökarängen Centrum inte möter besökarnas behov av ett välfungerande, socialt hållbart centrum. Resultaten pekar på olika skalor av missnöjdhet över centrumet och att centrumet endast till viss del uppfyller invånarnas behov av ett centrum. Centrumet ansågs enligt invånarna inte vara socialt hållbart gällande flera olika faktorer. Området underlättade inte för människorna i deras vardag, täckte inte grundbehoven av bl.a. centralisering. De rätta förutsättningarna för konsumtion, utbudet av *platsbundna konsumtionsmöjligheter* i form av t.ex. det rätta utbudet av butiker (Glaeser, Bourdieu 2001) samt möjligheter till *upplevelsekonsumtion* – teaterbesök, restaurangbesök och liknande (Bourdieu, 2001–02, 1992) saknas. Bland besökarna fanns även negativa känslor gällande centrumets arkitektur och dess utformning. Samtliga deltagare efterfrågade ett mera levande centrum då centrumet enligt samtliga föreföll dystert och av ringa positiv betydelse för besökarnas vardag. Den emotionella samt kroppsliga relationen (Lilja, 2011) blev här hämmad och möjligheter som en plats dynamik tillhandahåller genom bl. a. möjlighet att göra sig synlig, bli sedd samt att se går här förlorade då centrumet enligt respondenterna inte erbjuder de rätta förutsättningarna. Möjligheter att skapa mening och sammanhang för oss själva och vår egen situation i vardagen och i samhället, genom handling i relation till omgivningen mellan bebyggelse och de verksamheter, händelser och människor som är knutna till platsen som växer fram i vardagens handlande och skeenden i centrumet var även här begränsade. I samklang med Liljas teorier blir människornas menings- och identitetsskapande i relation till centrumet därmed försvagad. Likaså finns det väldigt begränsade möjligheter till anskaffning av betydande kapital (Bourdieu, 2001–02, 1992) som i sin tur kan gynna möjligheter till betydande livschanser och en viktig del i människornas menings- och identitetsskapande. Ett socialt och ekonomiskt hållbart centrum karakteriseras av många möjligheter till anskaffning av betydande kapital då dessa blir en del av en människans repertoar och en del av människornas menings och identitetsskapande. Det framkom även att Hökarängen är präglad av en viss världsuppfattning, främst relaterat till alkohol och drogintaget i centrumet, vilket skapar segregation och främlingsfientlighet. De få sociala insatserna på somrarna uppskattades, men önskas vara mera frekventa. Det önskades även fler möjligheter till inflytande över centrumet för att förebygga besökarnas utanförskap. Mataffären ”Vi”, järnaffären och Pizzerian var de mest besökta platser. De resterande platserna besöktes inte så ofta. Besökarna efterstavar därför fler restauranger, butiker samt andra mötesplatser. Mest önskas det ett fräscht café som säljer färskt, bakat bröd, gärna ett konstnärligt

kafé. Det finns en stark önskan om att kunna umgås med nära och kära och vänner i centrumet samt fler konsumtionsmöjligheter. Det efterfrågas även en modernisering av centrumet med gladare färggranna dekorationer samt bättre skyltning som skulle underlätta orienteringen och signalera vad som erbjuds, särskilt på gågatan som geografiskt sett ligger utanför de flestas färdvägar.

12) Källförteckning

Skriftliga källor

- Aspers Patrik (2007). *Etnografiska Metoder*. Helsingborg: Liber
- Aspers Fuehrer, Sverrisson (2004). *Bild och samhälle*. Visuell analys som vetenskaplig metod.
- Bauman Zygmunt (2006). *Arbete, konsumtion och den nya fattigdomen*. Daidalos: Göteborg
- Bauman Zygmunt (1900). *Philosophie des Geldes*. Leipzig: Duncker & Humblot
- Bauman Zygmunt (1903). *Die Grosstädte und das Geistesleben*. Dresden: Petermann.
- Borén Thomas, Daniel Koch (2009). *Platser i praktiken och social hållbarhet – Hökarängen och andra små centrumbildningar i fokus*. KTH Arkitektur och samhällsbyggnad. TRITA-ARK-Forskningspublikationer
- Bourdieu Pierre (1999). " *Understanding" The weight of the world*. Social suffering in contemporary society. Oxford: Polity
- Bourdieu Pierre (2002). *Language & Symbolic Power*. UK: Polity Press
- Bourdieu Pierre (2003). *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. London:Routledge
- Bourdieu Pierre (2004). *Science of Science and reflexivity*. Chicago: The University of Chicago Press
- Bryman, Alan 2009 [2002]. *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber
- Calhoun, Craig, Gerteis, Joseph, Moody, James, Pfaff, Steven & Virk (2007). *Classical Sociological Theory*. Indermohan (eds). Blackwell
- Crang Mike; Ian Cook (2007). *Doing Ethnographies*Sage. London
- Giddens Anthony (1991). *Modernity and Selfidentity*. Stanford University Press, Stanford
- Goldberg, Ted (2010). *Samhällsproblem*. Lund: Studentlitteratur
- Glaeser, E., Kolko J. och Saiz A (2001). *Consumer City, Journal of Economic Geography*. vol 1, sid. 27-50
- Glaeser, Edward; Gottlieb Joshua (2006). *Urban resurgence and the consumer city*.*Urban Studies* 43:1275-1299
- Lash S. & J. Friedman (1992). *Modernity and Identity*. Blackwell, Oxford,
- Lilja Elisabeth (1999). *Den ifrågasatta förorten, Identitet och tillhörighet i moderna förorten*. Borås, Byggeforskningsrådet Stockholm, Centraltryckeriet AB
- Lilja Elisabeth, Mats Pemer (2010). *Orsaker och mekanismer, En genomgång av aktuell forskning*.
- Pink, Sarah (2008). *An urban tour The sensory sociality of ethnographic place-making*. Sage Publications. Vol. 9 (2)
- RAPPORT 10:2008. *Livsstilar och konsumtionsmönster i Stockholmsregionen – ett regionalt utvecklingsperspektiv*. Stockholms län. Landstinget Regionplane- och trafikkontoret. Stockholm

Trost, Jan (2007). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur

Oren Yiftachel; Jo Little; David Hedgcock; Ian Alexander. *The Power of Planning*. Dordrescht 2002

Elektroniska källor

Stockholmsdems storsatsning; <http://www.stockholmshem.se/Boende/Vara-omraden/Soderort/Hokarangen/Hallbara-Hokarangen/> (2011-10-10)

Exempel på indikationssystem och Hållbarhet: <https://www.kth.se/om/miljo-hallbar-utveckling/utbildning-miljo-hallbar-utveckling/verktygslada/sustainable-development/social-hallbarhet-1.373774> (2016-07-05)

Övriga källor

Intervjuer med 19 deltagare

Intervju med projektledaren Emma Henriksson, Stockholmshem

Deltagarobservationer i centrumet.

Bilagor

Bilaga 1: Intervjuarmallen

Nedan finns exempel på några av de frågor jag ställde till respondenterna. De flesta talade länge och väldigt fritt inom de olika temaområden och även hoppade mellan olika teman. Jag behövde därför inte ställa alla frågor till alla. En fråga initierade ofta en följd av svar på flera olika frågor inom olika temaområden.

Om Hökarängen

Hur är det att bo i Hökarängen?

Bor du i Hökarängen?

Social hållbarhet.

Vad innebär social hållbarhet för dig?

Hur bör ett centrum som du skulle trivas i vara?

Trivs du i centrumet?

Hur nöjda är du med centrumet och uppfyller denna dina behov?

Vilka behov har du av ett centrum?

Centrumets användning

Hur länge har du besökt Hökarängen centrum?

Hur ofta besöker du centrumet?

Vad tycker du om centrumet?

Hur använder du dig utav centrumet?

Vad finns det i centrumet?

Vilka affärer/platser känner du till i centrumet?

- Har du handlat i Apoteket som nyligen öppnade?
- Har du ätit på XX?
- Har du handlat i XX?

Vilka platser besöker du i centrumet?

Vilka affärer brukar du handla i?

Vad saknas i centrumet?

Hur skulle centrumet kunna bli bättre?

Vilka förbättringar skulle du vilja se i centrumet?

Hur skulle du vilja använda centrumet?

Vilka platser/affärer saknar du i centrumet?

Social sammanhållning, aktiviteter

Brukar det anordnas några aktiviteter i centrumet?

- Hur är det med det sociala livet i centrumet?
- Vilka av aktiviteter i centrumet har du deltagit i?
- Vad tycker du om de olika aktiviteter som du deltagit i?

Annat om centrumet

Skulle du kunna beskriva några av dina minnen från centrumet?

- Har du några trevliga minnen från centrumet?
- Har du några mindre trevliga minnen från centrumet?
- Vilken plats/platser i centrum relaterar du till (positivt eller negativt)?

Finns det någon segregering i centrumet?

Hur tycker du att stämningen är i centrumet?

- Känner du dig trygg i centrumet?

Centrumets utformning

Vad tycker du om centrumets utformning?

Hur är det att orientera sig i centrumet?

- Finns det bra skyltning?
- Vad känner du inför trappan mellan de olika delarna?

Konsumtion

Var brukar du handla dina saker?

- Vad brukar du handla?

Hur ofta handlar du i centrumet?

Var handlar du när du inte handlar här?

Förutom prylar, vad annat konsumerar du?

- Var brukar du XX? (t.ex. äta på restaurang, fika)?